

'n Selfontwikkelingsprogram vir predikante

OPSOMMING

Selfontwikkeling en meer spesifiek selfaktualisering as voorvereiste vir die predikant se providensiële roeping en rol as helper word aangespreek, en gedefinieer as die proses waarin eie talente al meer ontdek en geoptimaliseer word, en waardeur die kwaliteit van sy hulpverlening verhoog. Spesifieke persoonlikheidskenmerke word bespreek, waarna 'n selfontwikkelingsprogram ter stimulerings en 'n metingsbattery ter evaluering hiervan by 'n groep predikante toegepas word. Die resultate dui op die beduidende toename in selfaktualiseringsgedrag – intrapersoonlik gekenmerk deur realisme in denke, buigsaamheid in die toepassing van waardes, emosionele sensitiviteit, selfkennis, selfaanvaarding, interne lokus van kontrole, en interpersoonlik gekenmerk deur egtheid, respek, aanvaarding van die tweede persoon, empatie en konkreetheid in kommunikasie. Aanbevelings oor meer doelbewuste stimulerings van selfaktualisering by die predikant in tersiêre sowel as voortgesette opleiding word geformuleer.

Die algemene doel van hierdie ondersoek is om selfontwikkeling by die predikant vanuit die terrein van die bedryfsielkunde te bespreek. Meer spesifiek word gepoog om selfontwikkeling te omskryf, met behulp van 'n program te stimuleer en die effek van die program te evalueer ter verhoging van die predikant se selfaktualisering en gespreksvoeringsvaardighede met kollegas en gemeentelede.

Ter afbakening word hier verwys na die providensiële roeping van die predikant (Jonker 1965:50), waarin die belangrike rol van persoonlikheidsdinamiek in die pastoraat aangespreek word, en meer spesifiek sy rol as helper, berader of terapeut (Adams 1973). In die teologiese literatuur word na die tegnologie (Underwood 1985) en doel van hulpverlening aan die tweede persoon – die kliënt of gemeentelid – verwys (Clinebell 1972, Adams 1973). Meer spesifiek word na die noodsaaklikheid van groei en persoonlikheidsontwikkeling by die effektiewe helper verwys en dat die predikant self pastorale of sielkundige hulp kan ondergaan (Du Toit 1965:163, Smuts 1969, Adams 1973:19, De Villiers 1975:131, Boyd 1982). Die kenmerke van hierdie effektiwiteit word egter vaag en in die algemeen beskryf (in terme van vriendelikheid, vredeliewendheid, fatsoenlikheid, gasvryheid), en nie genoegsaam akademies-teoreties geëksplisiteer nie.

In die sielkundeliteratuur word effektiewe hulpverlening (terapie) as 'n produk van die mate van selfontwikkeling van die helper beskou (Rogers 1975). Navorsing van Carkhuff (1983) bevind dat hulpverlening "for better or for worse" kan wees. Dit hou in dat die helper wat op 'n hoë vlak van selfontwikkeling funksioneer, groei by die tweede persoon kan stimuleer, maar dat die helper op 'n lae selfontwikkelingsvlak groei kan inhibeer of selfs emosionele skade kan aandoen. Ten einde effektief hulp te verleen is dit dus nodig dat selfontwikkeling die prioriteit by die helper sal wees en dat doelbewuste pogings ter stimulerings daarvan aangewend sal word.

Omdat selfontwikkeling 'n baie algemene en breë begrip is, word die konsep selfaktualisering met verwysing na die sielkundige aspekte van selfontwikkeling vir beskrywing en me-

tingsdoeleindes in hierdie ondersoek gekies. Vanuit die groeisielkunde (vgl Schultz 1977) word selfaktualisering onder meer beskou as die enkele aangebore, inherente behoefte en motiveringskrag van die individu (Rogers 1973, 1975). 'n Samevattende definisie lui soos volg: 'n natuurlike, dinamiese en kreatiewe groeiproses, waarin die individu deur selfdefiniëring en die optimalisering van alle fisieke, psigiese en geestelike potensialiteite (of talente) tot 'n unieke eenheidsbeleving ontwikkel, en homself in sy werk, sy interpersoonlike relasies en in sy verhouding tot God transendeer (Cilliers 1984). Veral van belang is die prosesmatige aard van selfaktualisering op die kontinuum vanaf abnormale deur normale of gemiddelde gedrag na die optimale (Shostrom 1976:64) – waarna Jonker (1965) ook in die Suid-Afrikaanse teologie verwys.

Selfaktualisering kan ingedeel word in die volgende intra- (as voorvereiste vir) en interpersoonlike kenmerke (Cilliers 1984, vgl ook Jonker 1965:134-140):

- * intrapersoonlik-kognitief dink en redeneer die persoon gedissiplineerd, objektief en buigsaam, het 'n goeie geheue en gesonde oordeel. Hy laat nie toe dat onvanpaste gevoelens soos skuld, skaamte of minder/meerderwaardigheid sy denke beïnvloed nie;

- * intrapersoonlik-emosioneel is die persoon bewus van en sensitief vir sy eie gevoelens (nie on- of oorsensitief nie), gee hy gemaklik uitdrukking daaraan en tree emosioneel selfstandig, onafhanklik en verantwoordelik op. Sodoende neem sy selfbegrip, selfinsig en realistiese selfbeeld toe, gekenmerk deur selfgating, respek, aanvaarding en vertroue. Hy ervaar spanning as natuurlik en opwindend;

- * intrapersoonlik-konatief tree die persoon selfrigtinggewend vanuit sy interne lokus van kontrole op – die ervaring van 'n vryheid van keuse sonder om aan magte van buite uitgelewer te voel;

- * interpersoonlik tree die persoon (vanuit sy innerlike egtheid) eg, eerlik, spontaan, natuurlik volgens sy eie gevoelens op;

- * benader hy die tweede persoon met optimisme, onvoorwaardelike aanvaarding, omgee en *respek*;

- * kommunikeer hy met sensitiwiteit, liefde, *empatie*, en

- * op 'n spesifieke, *konkrete* wyse, wat lei tot hoë kwaliteit, intieme, diep, ryk belonende en groeifasiliterende relasies.

Geen ontwikkelingsprogram kon opgespoor word waarin selfaktualisering soos hier gekonseptualiseer, in teologiese verband toegepas is nie. Die naaste hieraan is 'n ondersoek deur Ritter (1982) waarin rolkonflik en selfaktualisering by predikantsvroue in die VSA ondersoek is, maar die bevindinge hiervan is nie op die huidige ondersoek van toepassing nie.

METODE VAN ONDERSOEK

Die ondersoekgroep

Die groep het uit een en veertig predikante van verskeie denominasies bestaan. Die selfontwikkelingsprogram is op twee subgroepe ($N_1 = 20$, $N_2 = 21$) apart toegepas, gegrond op die beginsel dat 'n kleingroepervaring gedragskenmerke op 'n meer optimale wyse fasiliteer (Johnson en Johnson 1982). Die resultate word hier vir die groep as geheel aangebied.

Die meetinstrumente

In aansluiting by die omskrywing en kenmerke van selfaktualisering (vgl Cilliers 1984:232-243, 261-270) is die volgende meetinstrumente gekies:

* Vir die intrapersoonlike kenmerke – die persoonlike oriëntasievraelys (POI) van Shostrom (1974, 1976:33-35, Knapp 1976:2-7).

* Vir die interpersoonlike kenmerke – die Carkhuffskale vir respek, empatie, egtheid en konkretheid as kerndimensies van effektiewe hulpverleningsgedrag (Carkhuff 1969:315-324).

Cilliers (1984) rapporteer hoë betroubaarheid en geldigheidstellings vir die POI en die Carkhuffskale in die meting van die kenmerke van selfaktualisering.

Die selfontwikkelingsprogram

Die selfontwikkelingsprogram (volledig in Cilliers 1984:308-354) het vier werksdae geduur en het afwisselend bestaan uit:

* teoretiese insette oor selfaktualisering, die intra- en interpersoonlike kenmerke soos bo genoem, die Joharivenstermodel as voorbeeld ter stimulering daarvan en tegnieke daarvoor;
* die stimulering van die kenmerke deur middel van ervaringsleer in groeigroepe waarin gekonsentreer is op intrapersoonlike bewustheid, gestruktureerde en ongestruktureerde self-openbaring en gedragsterugvoering;

* die stimulering van die interpersoonlike gedragsdimensies (egtheid, respek, empatie en konkretheid) deur rolspel van verskeie tipiese pastoraatprobleme volgens 'n gespreksvoeringsmodel (Cilliers 1984:338-339). Die rol behels die funksies van aandagskenk, respondering, personalisering en inisiëring, en mikrovaardighede veral die reflektoring van inhoud en gevoel.

Die navorsingsprosedure

Die twee subgroepe is aan dieselfde prosedure blootgestel: eerstens is die POI afgeneem waarna die program 'n aanvang geneem het. In die rolspelsituasies is die kommunikasie van elke deelnemer in sy rol as eerste persoon verbatim genoteer. Ná afloop van die program is die POI-afname herhaal. Hierna is albei stelle POI-tellings en die individuele eerste en laaste rolspelinhoude met behulp van die Carkhuffskale nagesien. Beduidendheid van verskille tussen voor- en nátellings (t-toetse) is met behulp van die SAS-rekenaarprogram (SAS-Institute 1985) bereken.

RESULTATE

Die POI-resultate word in tabel 1 aangedui.

TABEL 1 BEDUIDENDHEID VAN VERSKILLE TUSSEN VOOR- EN NA-POI-TELLINGS

POI-SKAAL	T-WAARDE	BED VLAK
1. Tydsoriëntasie	0,2287	–
2. Innergerigtheid	0,0001	1%
3. Selfaktualiseringswaarde	0,0392	5%
4. Eksistensialiteit	0,0001	1%
5. Gevoelsreaksie	0,0001	1%
6. Spontaniteit	0,0002	1%

POI-SKAAL	T-WAARDE	BED VLAK
7. Selfagting	0,1310	–
8. Selfaanvaarding	0,0063	1%
9. Mensbeskouing	0,6951	–
10. Sinergie	0,1042	–
11. Aanvaarding van aggressie	0,0093	1%
12. Kapasiteit vir intieme kontak	0,0002	1%

Die Carkhuffskaal-resultate word in tabel 2 aangedui.

TABEL 2 BEDUIDENDHEID VAN VERSKILLE TUSSEN VOOR- EN NA-TELLINGS OP DIE CARKHUFFSKALE

CARKHUFFSKAAL	T-WAARDE	BED VLAK
1. Egtheid	0,0001	1%
2. Respek	0,0001	1%
3. Empatie	0,0001	1%
4. Konkreetheid	0,0001	1%

BESPREKING VAN RESULTATE

Uit die agt POI-tellings en vier kerndimensies wat beduidend tussen die voor- en námeting verskil, word afgelei dat die volgende selfaktualiseringskenmerke en helpervaardighede by die deelnemers tydens die selfontwikkelingsprogram toegeneem het:

* Op kognitiewe vlak word afgelei dat die predikant as gevolg van groter sensitiviteit en egtheid ten opsigte van sy eie behoeftes en gevoelens, en die afname in rigiede, kompulsiewe en dogmatiese denke, meer in realiteitskontak is. Dit impliseer 'n groter mate van rasionaliteit, objektiviteit en buigzaamheid in probleemoplossing en besluitneming.

* Selfaktualiseringswaardes en veral die erkenning van eie, ware potensiaal en verantwoordelikheid het toegeneem. Hierdie waardes word meer buigzaam, los van onvanpaste beperkinge en in ooreenstemming met die realistiese eise van die situasie gehanteer.

* Op emosionele gebied tree die predikant meer volwasse op, wat deur Jonker (1965) as vereiste vir effektiwiteit gestel word. Hierdie volwassenheid word gekenmerk deur groter sensitiviteit vir eie behoeftes en gevoelens, aanvaarding van gevoelsverantwoordelikheid en meer spontane en selfgeldende uitdrukking daarvan – ook van potensieel donker gevoelens soos aggressie en depressie. Hierdie gedrag word deur Augsburg (1979) as die belangrikste kenmerk van die effektiewe predikant beskou, en deur Knapp (1976:50) gemeet met behulp van die POI ná vyf dae sensitiviteitsopleiding met predikante. Verder toon die predikant 'n groter mate van selfkennis en selfaanvaarding ten spyte van menslike swakhede. As gevolg hiervan en die afname in rigiditeit en kompulsiviteit word (in ooreenstemming met bevindinge van Cilliers 1984, Rothman 1986) voorspel dat egokragte toeneem, wat as een van die belangrikste komponente van selfaktualisering beskou word.

* Op konatiewe vlak versterk die kapelaan se interne lokus van kontrole gekenmerk deur

innerlike motivering, onafhanklike en outonome gedrag vanuit geïnternaliseerde waardes, beginsels, besluite en gevoelens. Daar bestaan ook 'n groter mate van balans tussen na-binnen- en ander-gerigtheid. Dieselfde gedragsverandering is deur Byrd en Reddy by predikante gefasiliteer (soos aangehaal deur Knapp 1976:50). In ooreenstemming met Rothman (1986) se bevindinge kan gesê word dat hier ook sprake is van 'n verhoging van buigsamheid en die vaardigheid om druk te hanteer.

* Omdat die predikant meer eg en kongruent na binne optree, sal hy ook neig om dit meer in sy interpersoonlike verhoudinge te doen, soos deur Jonker (1965:203) as vereiste gestel. Dit hou in dat hy minder "games" sal speel (Berne 1964), minder van sy eie gevoelens sal projekteer (soos om aan ander die skuld vir sy kwaad, skaamte, skuld of frustrasie te gee), minder probeer beïndruk en selfs minder staat maak op sy rol en status as predikant – meer volkome en eg mens. Jonker (1965:145) verwys hierna as 'n "wees" met die tweede persoon eerder as om te voel dat hy iets aan die persoon se probleem moet doen. Dit hou in dat die predikant intieme, warm en spontane interaksies makliker sal kan hanteer.

* Uit sy selfrespek en selfaanvaarding sal sy respek en onvoorwaardelike omgee vir en aanvaarding van die tweede persoon ook neig om te verhoog – onafhanklik van die tipe negatiewe, "sondige" gedrag van die tweede persoon (vgl Eisele en Linder 1976).

* Die predikant se vaardigheid om empatie in relasies te betoon, verhoog. Meer spesifiek sal hy geneig wees om verby die beperkinge van sy eie verwysingsraamwerk na die totale boodskap van die tweede persoon te luister (vgl Schoeman 1985), en om die inhoud en gevoel daarin konkreet en met die juiste intensiteit te reflekteer. Sodoende gun hy die tweede persoon die geleentheid om sy eie probleem in 'n atmosfeer van toelaatbaarheid (vir die gevoelens en nie die "sonde" nie) te eksploreer, verantwoordelikheid daarvoor te aanvaar, self oplossings te genereer en aksie te neem. Hierdie gedrag word deur Brekke *et al* (1979) as die kenmerke van die effektiewe predikant beskou.

Hierteenoor was die meeste predikante by die aanvang van die ontwikkelingsprogram geneig om vanuit hul eie verwysingsraamwerk emosioneel on- of oorbetrokke te wees deur

* vanuit hul professionele outoriteit en status,

* sonder om na die inhoud en intensiteit van die probleem te luister,

* konfronterende vrae te vra en

* te vroeg in die interaksie op voorskrywende wyse vanuit die kritiese Oueregostaat (Berne 1964) Bybeltekste aan die tweede persoon voor te hou as sy eie oplossing vir die probleem. Hierdie ontkenning van die verwysingsraamwerk van die tweede persoon by die helper kan geïnterpreteer word as 'n gebrek aan respek en empatie waardeur die skuldgevoelens van die tweede persoon neig om te verhoog en insig en groei benadeel word (vgl Stewart 1977:110).

Die volgende gemete gedrag het nie beduidend verander nie: 1) tydsoriëntasie na meer hier-en-nou-ervaringe en 2) selfgating. Hierdie bevinding verskil van soortgelyke ondersoeke met bestuurders (Cilliers 1984), maar stem ooreen met bevindinge met predikante in sensitiwiteitsopleiding (Knapp 1976:49), wat moontlik ooreenstem met die predikant se tevredenheid met die kerksisteem. 3) Sinergistiese bewustheid in die beskouing van die mens, en 4) die transendering van teenoorgesteldes het ook nie beduidend verander nie, moontlik (soos ook gevind deur Cilliers 1984) as gevolg van die abstrakte aard daarvan en die kort opleidingsperiode.

SAMEVATTING

Dit blyk dat die selfontwikkelingsprogram die kenmerke van selfaktualisering by die predi-

kant verhoog, gekenmerk deur groter realiteitskontak, groter buigsaamheid in die toepassing van waardes, emosionele volwassenheid, interne lokus van kontrole en hoër kwaliteit groei-fasiliterende interpersoonlike relasies. Hieruit word afgelei dat die psigologiese lewenskwali-teit – en selfs geloofsekerheid – by die predikant toeneem, en dat hy beter in staat sal wees om groeifasiliterende gesprekke met kollegas en gemeentelede te voer. In ooreenstemming met die bevindinge van Odendal (1984) behoort die toepassing van hierdie program ook tot 'n afname in die mate van uitbranding by die predikant te lei.

Kritiek teen die ondersoek hou verband met die metodologiese gebreke aan 'n kontrole-groep en herevaluering van die gedragsekenmerke oor tyd. Dit hou in dat daar nog nie sekerheid bestaan of die kapelaan die aangeleerde gedrag met sukses na sy werksituasie sal kan oordra nie.

AANBEVELINGS

Uit die verkreeë resultate word aanbeveel dat die stimulering van selfontwikkeling by predi-kante as deel van tersiêre en voortgesette opleiding toegepas word (in aansluiting by die begrip persoonsvorming van Du Toit, 1965:163). Dit wil sê die hoofsaaklik kognitiewe, teologiese inhoude word dan aangevul met insette van emosionele aard, waardeur persoon-likheid, helpervaardighede, motivering, ervaring van lewenskwaliiteit en uiteindelik produkti-witeit geöptimaliseer word (vgl Knapp 1976:51) en stres en uitbranding teëgewerk word (Odendal en Van Wyk 1988).

In aansluiting by Jonker (1965:103, 188-189) kan gesê word dat die meting van selfontwik-keling (selfaktualisering soos in hierdie ondersoek) gebruik kan word as kriterium vir toela-ting tot studie in teologie.

VERWYSINGS

- Adams, J E 1973. *The Christian counselor's manual*. VSA: Presbyterian and Reformed Publishing Co.
 Adams, J E 1974. *The Christian counselor's casebook*. Nutley: Presbyterian & Reformed Publishing Co.
 Augsburg, D W 1979. *Anger and assertiveness in pastoral care*. Philadelphia: Fortress.
 Berne, E 1964. *Games people play*. London: Penguin.
 Boyd, D P 1982. "Stress diagnosis and clerical careers." *Journal of pastoral counselling*. 17:(61-68).
 Brekke, M L, Strommen, M P & Williams, D L 1979. *Ten faces of ministry*. Minneapolis: Augsburg Publishing.
 Capps, D 1979. *Pastoral care: a thematic approach*. Philadelphia: Westminster Press.
 Carkhuff, R R 1969. *Helping and human relations*. Vol 2. Practice and research. London: Holt, Rineholt & Winston.
 Carkhuff, R R 1983. *The art of helping*. V Amherst: Human resource development Press.
 Cilliers, F V N 1984. "'n Ontwikkelingsprogram in sensitiewe relasievorming as bestuursdimensie." Potchefstroom. (Proefskrif D Phil – PU vir CHO.)
 Clinebell, H J 1972. *The mental health ministry of the local church*. Nashville: Abingdon Press.
 De Villiers, H J 1975. "Die voornemende teologiese student in sy eerste studiejaar – 'n psigodiagnostiese studie." Pretoria. (Verhandeling M A – UP.)
 Du Toit, S I 1965. "'n Psigodiagnostiese studie van 'n groep teologiese studente." Pretoria. (Verhandeling M A – UP.)
 Eisele, G & Linder, R 1976. *Hulp voor helpers*. Den Haag: J N Voorhoeve.
 Haight, E S D 1980. "Psychological criteria for the selection of ministerial candidates." Evanston. (Proefskrif D Phil – Northwestern University.)
 Heitink, G 1984. *Pastoraat als hulpverlening*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J H Kok.

- Jonker, J P L 1965. "Persoonlikheidsdinamiek in die pastoraat." Stellenbosch. (Proefskrif D-Teologie – US.)
- Johnson, D W & Johnson, F P 1982. *Joining together*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Knapp, R R 1976. *Handbook for the personal orientation inventory*. San Diego: Edits.
- Oats, W E 1982. *The Christian pastor*. Philadelphia: Westminster Press.
- Odendal, F J 1985. "Die predikant en uitbranding – 'n sielkundige ondersoek." Johannesburg. (Verhandeling M A – RAU.)
- Odendal, F J & Van Wyk, J D 1988. "Die taksering van die sindroom uitbranding." *Suid-Afrikaanse tydskrif vir Sielkunde*, 18(2), Junie, 41-49.
- Retief, H A 1977. "Sielkunde, hulpwetenskap van die pastoraat?" Pretoria. (Skripsie B D-graad – UP.)
- Ritter, M I 1982. *The minister's wife: An exploratory study on role conflict and self actualization*. Dissertation Abstracts International. Oktober.
- Rogers, C R 1973. *Client-centered therapy*. London: Constable.
- Rogers, C R 1975. *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. London: Constable.
- Roscam Abbing, P J 1980. *Predikantswerk*. s'Gravenhage: Uitgeverij Boekencentrum.
- Rothman, S 1986. "Bestuursgedragsverskille tussen twee groepe middelvlakbestuurders in die SAW." Potchefstroom. (Skripsie M Comm – PU vir CHO.)
- SAS Institute 1985. *SAS user's guide: statistics*, version 5 edition. Cary: SAS Institute Inc.
- Schoeman, E 1985. "Die aspek van luister in die pastorale gesprek." Pretoria. (Skripsie Nagraadse diploma in teologie – UP.)
- Schultz, D 1977. *Growth psychology*. New York: Van Nostrand.
- Shostrom, E L 1974. *Manual of the personal orientation inventory*. San Diego: Edits.
- Shostrom, E L 1976. *Actualizing therapy*. San Diego: Edits.
- Smuts, A J 1969. "Die pastorale gespreksvoering." Pretoria. (Proefskrif D Divinitatis – UP.)
- Smuts, A J 1986. *Die predikant as ampsdraer en mens*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Smuts, A J 1987. "Die evaluering en begeleiding van teologiese studente." *Ned Geref Teologiese Tydskrif*. 28(4):243-253.
- Stewart, J 1977. *Bridges not walls*. Reading: Addison-Wesley.
- Underwood, R L 1985. *Empathy and confrontation in pastoral care*. Philadelphia: Fortress Press.
- Van Arkel, T J D J 1984. "Die gemeenteleraar en die psigiatriese pasiënt." *Ned Geref Teologiese Tydskrif*. 25(3):311-329.
- Van Niekerk, E L 1983. "Die rol van luister in die pastorale gesprek." *Ned Geref Teologiese Tydskrif*. 24(3):331-337.
- Van Zyl, J A 1964. "'n Sosiologiese studie van die taak en opleiding van die predikant met besondere verwysing na die behoefte en omstandighede van die Ned Geref Kerk in die Oranje-Vrystaat." Bloemfontein. (Verhandeling M A – UOVS.)